

обов'язками. Суд повинен прийняти рішення у кримінальному провадженні відповідно до дійсної правоти тієї чи іншої сторони для того, щоб винести законне, обґрунтоване і вмотивоване рішення на підставі об'єктивно з'ясованих обставин (ст. 370 КПК України). на необхідності суду активно брати участь у процесі доказування. Вказане кореспондується із «Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод» (в редакції 2013 р.), що ратифікована Україною, в ст. 6 якої наголошується, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи судом, який «встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення».

Ми приєднуємося до тих науковців, які наполягають на тому, що суд повинен займати активну роль в збирання доказів під час судового розгляду кримінальних проваджень з метою встановлення всіх обставин вчиненого злочину. Отже, вимоги процесуального закону не слід сприймати односторонньо – хоча суд і повинен зберігати нейтральність, однак при цьому він зобов'язаний активно діяти на виконання своїх функцій. На нашу думку на рішення суду не може впливати неспроможність прокурора належним чином доказово забезпечити і підтримати обвинувачення, невміння або небажання захисника виконувати свої функції.

Вирок повинен ґрунтуватися не на процесуальній істині, встановленій на підставі доказів, наданих однією із сторін, а на об'єктивній або матеріальній істині, тобто такої, яка отримала фактичне підтвердження у відбитті реальної дійсності, що мала місце в минулому [3, с. 539]. Вважаємо, що виходячи з кінцевої мети кримінального провадження – повного і неупередженого судового розгляду (ст. 2 КПК України), для подолання сумнівів, отримання достовірного знання, необхідного для прийняття обґрунтованого рішення, суд має право і зобов'язаний за певних обставин вжити заходів для отримання нових і перевірки наявних доказів з власної ініціативи [4, с. 219–222].

Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що в ситуації пасивності сторін кримінального провадження та потерпілого, відсутності підстав залучення експерта судом, але в разі необхідності встановлення певних обставин правопорушення суд має право призначити експертизу за своєю ініціативою.

Список бібліографічних посилань

1. Мирошниченко Ю. М. Правові і тактико-організаційні основи судового розгляду кримінальних справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2011. 238 с.
2. Фойницький І. Я. Курс уголовного судопроизводства : в 2 т. СПб. : Альфа, 1996. Т. 1. 446 с.
3. Теория доказательств в советском уголовном процессе / отв. ред. Н. В. Жогин. М. : Юрид. лит., 1973. 736 с.
4. Щербаківський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків : В деле, 2015. 560 с.

Одержано 31.10.2019

УДК 351.74

Тетяна Анатоліївна ПУЗАНОВА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правового забезпечення

господарської діяльності факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0002-6658-6054>

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК КЛЮЧОВА ЗАСАДА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

В умовах пошуку оптимальної моделі системи публічної влади проблема визначення принципів організації та проходження служби в Національній поліції України є надзвичайно актуальною. Принципи є результатом наукового пізнання, при цьому слід враховувати, що не всі закономірності, відносини і взаємозв'язки служби в поліції сьогодні досліджені та сформульовані у вигляді принципів. Практична дія принципів не залежить від них самих, а повністю визначається ставленням до них людей. Розвиток державної служби в Нацполіції, як ефективного механізму здійснення функцій та завдань державного управління передбачає ефективне використання людських ресурсів на основі всебічного розвитку особи, підвищення рівня її професіоналізму, реалізації здібностей та особистих інтересів державного службовця в процесі трудової діяльності. Служба органах Нацполіції ґрунтується на основі законодавчо визначених принципів, які визначають основні риси, сутність, зміст і значення державної служби.

Принципи повинні об'єктивно відображати сутність служби в поліції, її найбільш важливі риси; вони розкривають загальний характер управлінської, виконавчої та іншої адміністративної діяльності державних службовців; закріплюють їх у нормах, які входять до правового інституту державної служби. Дані принципи встановлюють важливі закономірності в системі організації та проходження служби в поліції. Вони зумовлюють значущість, закономірність та соціальну цінність відносин, які виникають у системі служби. Відсутність правових принципів може тягнути за собою появу в ній елементів бюрократизму в гіршому значенні цього слова, неорганізованості, беззаконня, несправедливості [1, с. 34].

Варто відзначити, що в системі відповідних принципів ключові місце належить конституційним принципам, до змісту яких в юридичній літературі вже склалося певне уявлення. Заслужують на увагу праці вчених, у яких досліджується ця наукова категорія. Так, наприклад, А. С. Прудніков і Х. А. Андріашин, які підкреслюють, що конституційні принципи відображають основні тенденції та закономірності управління, визначають головні напрями

організації та функціонування всіх його органів [2, с. 27]. Ця точка зору наближена до істини, але має деякі недоліки. В Україні створюється демократична держава, спрямована на вироблення сильних її структур, а не таких, які через свою слабкість разом з іншими чинниками двічі в ХХ ст. призвели до розвалу держави. Така держава повинна мати сильну, професійно підготовлену службу, функції якої виконує державний апарат, здатний раціонально та ефективно визначати свою місію. Правові встановлення самі по собі поза механізмом їх реалізації нічого не коштують. І тут необхідно підкреслити, що вже саме поняття державної служби в органах поліції означає органічний зв'язок із державою, його конституцією і законами, з державною політикою, а отже, спирається на конституційні принципи, що визначають норми, правила, стандарти, процедури і механізм реалізації вимог для тих, хто бере участь у відносинах, державному управлінні суспільними процесами.

Таким чином, конституційні принципи становлять основу служби в Національній поліції України і включають: по-перше, політичні принципи (наприклад, поділ влади); по-друге, принципи, що визначають структуру правових явищ, правових норм, права і обов'язки державних службовців і самої держави в досягненні вищої мети суспільства (наприклад, законності). Конституційні принципи дозволяють уявити державну службу як один з основних механізмів реалізації державної влади. Тому основоположні принципи, що характеризують систему державної влади, мають свій вплив і на такий специфічний інститут, як державна служба в поліції. Серед загальних конструкційних принципів чільне місце посідає засада верховенства права, яка також знайшла своє відображення на конституційному рівні.

Конституція України – це найважливіший документ, що визначає встановлення державної служби. Саме Конституція України покликана формувати «генетичний код» принципів, за якими в суспільстві здійснюється організація всіх сфер суспільного життя, їх управління, регулювання і контроль, досягнення безпеки держави та її національних інтересів. Стаття 8 Конституції України проголошує верховенство Конституції і законів на всій території України. Досліджуваний конституційний принцип є основоположним для українського законодавства. Ученими західних країн цей принцип визначається як принцип законності та конституційності, будучи не тільки юридичним, але й політичним за своїм характером, він виступає основним методом у функціонуванні державного апарату різних країн і означає «здійснення всіх властивих державним органам і посадовим особам функцій у суворій відповідності до діючої Конституції, звичайних законів і підзаконних актів, згідно з установленою в законодавчому порядку компетенцією» [3, с. 123–124].

Ю. М. Старілов вважає, що даний принцип «гарантує пріоритетність конституційно-правових норм у сфері регламентації державно-службових відносин, високу й основоположну значущість конституційно-правового регулювання специфічних відносин і підлеглість усього іншого нормативного правового масива документів, що встановлюють різні сторони службових відносин» [4, с. 204].

У науковій літературі є також інші позиції. Як зауважує Д. М. Овсянко, Конституції повинні відповідати вся решта правових актів і, якщо поки не існує комплексного закону, який би детально встановлював підпорядкованість нормативних актів, визначав би порядок їх застосування, набрання ними юридичної сили, дії і втрати юридичної сили, то «конституційний принцип верховенства закону стосовно державної служби заповнює вказану прогалину в законодавстві» [108, с. 63]. Основна ідея автора в цьому визначенні є слушною.

Особливий науковий інтерес представляють праці Г. В. Мальцева. Науковець зазначає: «Конституція як основоположний нормативно-правовий акт, повинна бути не тільки ширше й більше ... закону, але й істотно відрізнитися від нього за своєю юридичною якістю, яка корениться саме в правовій формі суспільного договору... Тільки в рамках і на базі конституції створюються і застосовуються закони, так само як і інші нормативно-правові акти... Говорячи про верховенство не тільки Конституції України, але і верховенство закону, забуваючи про дистанцію, що відокремлює конституцію від закону, суспільство позбавляє себе багатьох можливостей» [5, с. 48–49]. Отже, не можна зменшувати роль і значення верховенства Конституції України, прирівнюючи Основний Закон держави до закону за предметом регулювання.

Іншою особливістю досліджуваного нами конституційного принципу є те, що посадові інструкції, які фіксують особливий правовий статус державних службовців, з одного боку, не повинні суперечити Конституції України, законам та іншим нормативним правовим актам, обмежувати права і свободи державного службовця, а з іншого – встановлювати для нього незаконні пільги й переваги, а також ліквідувати будь-які обмеження і заборони по службі, встановлені законами. Служба в поліції, покликана стати основою формування і розвитку сучасного державного будівництва, повинна забезпечувати соціальну стабільність, безпеку, ефективний розвиток всієї інфраструктури суспільства; відігравати очолюючу роль в реалізації передбачених Конституцією України завдань і цілей. Ю. М. Старілов справедливо вказує, що державна служба покликана забезпечувати стабільність і дотримання принципів правової держави, в тому числі розвиватися на основі встановлених Конституцією принципів і положень [7, с. 109–112].

Слід зазначити, що в Україні досі не прийнято комплексного правового акту, яким би чітко було встановлено співвідношення між різними нормативними актами, визначено порядок їх застосування та набуття ними юридичної сили.

Принцип верховенства права визначає умови життєдіяльності усього соціального організму, тобто порядок створення, існування і функціонування державних органів, органів місцевого самоврядування і об'єднань громадян та соціальних спільнот, ставлення до них, а також окремих громадян між собою, а тому є базовим, найбільш значущим. Саме завдяки цьому він модифікується у різних сферах функціонування держави і права.

Часто принцип верховенства права називають принципом верховенства закону. Слід визнати, що закон – це не продукт довільної діяльності держави. Він повинен, по-перше, відповідати демократичним правовим принципам

справедливості, гуманізму, демократії тощо; по-друге, утверджувати й забезпечувати права, свободи й законні інтереси громадянина та людини; по-третє, відображати суспільні відносини, що об'єктивно склалися [7, с. 33–34].

Висновок. Отже, принцип верховенства права означає, що норми усіх галузей права повинні відповідати принципам і нормам Основного Закону, а такі види діяльності, як нормотворча, правозастосовна та інші щодо здійснення правових приписів, мають бути зорієнтовані виключно на Конституцію. Таким чином, існує так звана підпорядкованість держави та всіх її інститутів праву і його пріоритет щодо них. Тобто, з одного боку, зміст цього принципу полягає в тому, що всі акти, які регламентують процеси діяльності і організації служби, мають відповідати Конституції України і прийматися лише на її основі. З іншого – всі ті нормативно-правові акти, які видаються органами державної влади, мають так само відповідати Конституції. Здійснюючи повноваження щодо реалізації державної влади, працівники поліції зобов'язуються дотримуватися не лише спеціальних норм, які визначають внутрішній порядок проходження служби, але й керуватися загальними конституційними приписами.

Список бібліографічних посилань

1. Дубенко С. Д. Державна служба і державні службовці в Україні : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Н. Р. Нижник. Київ : Ін-Юре, 1999. 44 с.
2. Прудников А. С., Андриашин Х. А. Административно-правовое обеспечение прав и свобод человека и гражданина : учеб. М. : Закон и право ; Юнити, 2016. 48 с.
3. Общая теория государства и права. Академический курс : в 2 т. Т. 2: Теория государства / отв. ред. М. Н. Марченко. М. : Зерцало, 1998. 622 с.
4. Стариков Ю. Н. Службное право : учебник. М. : Бек, 1996. 698 с.
5. Государственная служба Российской Федерации: первые шаги и перспективы / под ред. Г. В. Атаманчука. М. : Изд-во РАГС, 2017. 250 с.
6. Стариков Ю. Н. Государственная служба в Российской Федерации: теретико-правовое исследование. Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 2006. 478 с.
7. Колодій А. М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2008. 391 с.

Одержано 31.10.2019

УДК 347.998.8

Віталій Борисович ПЧЕЛІН,

доктор юридичних наук, доцент,

доцент кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ

 <https://orcid.org/0000-0001-9540-9084>

ОСНОВНІ ЕТАПИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

Важливим індикатором правової держави, демократичності процесів, що в ній протікають, є наявність механізмів оскарження рішень суб'єктів владних повноважень. В якості одного з найефективніших серед таких механізмів у всьому цивілізованому світі прийнято розглядати адміністративне судочинство. Сфера адміністративного судочинства в Україні на сьогодні зазнає значних змін, спрямованих на вдосконалення даної інституції, що має місце внаслідок проведення масштабної судової реформи. При цьому становлення адміністративного судочинства в нашій державі після здобуття нею незалежності відбувалося протягом значного часу. Аналіз основних проблем, що стояли на шляху становлення адміністративного судочинства в незалежній Україні, дозволить не допустити аналогічні проблеми й під час реформування даної галузі [1, с. 41].

Так, у наукових джерелах в якості окремого історичного періоду розвитку адміністративного судочинства в Україні розглядають здобуття нашою державою незалежності та створення системи адміністративних судів [2; с. 27; 3, с. 31]. У цей період перед незалежною Україною стояло чимало завдань в аспекті формування правової держави. Першочерговим завданням було відходження від радянського розуміння основоположних прав, свобод й інтересів людини та громадянина, а також механізму їх захисту. Необхідно було заново створити основні державні інститути, в тому числі судового захисту. При цьому провідною формою судового захисту прав, свобод та інтересів осіб від рішень, дій та бездіяльності повинно було стати адміністративне судочинство. До впровадження на практиці адміністративних судів як форми інституту адміністративної юстиції в Україні тривала дискусія щодо того, які організаційно-правові начала повинні бути покладені в основу національної системи адміністративних судів. Зокрема, такі українські вчені-правознавці, як М. М. Тищенко, В. С. Стефанюк, Ю. С. Педько, В. І. Шишкін та деякі інші, по-різному бачили організаційно-правові основи діяльності адміністративних судів в Україні. Як зазначає О. Муза, аналіз праць вищенаведених учених свідчить, що об'єднуючим елементом національної концепції побудови системи адміністративних судів є їх відокремленість від системи судів загальної юрисдикції [4, с. 25].

Активне запровадження адміністративного судочинства в Україні, щоправда спочатку концептуальних його положень, розпочалося зі схваленням Верховною Радою України Концепції судово-правової реформи в Україні від